

“ חתונות לאחר הקורונה ”

מתוך “ליקוטי שמואל”

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

"והכל שריר וקיים"? חתונות לאחר הקורונה

מעין דויד

חתונות הקורונה העלו לסדר היום הציבורי את העלויות הגבוהות של החתונות ואת הקושי המשמעותי להתמודד אתן, והציפו מחדש את הטענה שהנורמות לחתונות בציבור שלנו מוגזמות. אף אפיון הבעיה אינו נכון. הנורמה המרכזית שצריכה לכוון אותנו בהוצאות על אירועים היא התנהלות כלכלית אחראית, שלפיה איננו מוצאים מעבר ליכולתנו ואיננו נכנסים לחובות מבלי לדעת כיצד נחזיר אותם.

מאז התרגש עלינו משבר הקורונה, התפתחה תעשייה שלמה, חיובית בבסיסה, של הפקת לקחים מהתקופה שעברה עלינו. אולם נראה כי אף אייטם לא כיכב ברשימה זו יותר מעלויות השמחות. כמעט בכל כלי תקשורת חרדי הועלה הנושא לדיון, בדרך כלל בנימה מנצחת: הנה, אפשר לעשות חתונות שמחות בזיל הזול. מסתבר שלא זקוקים לשלוש מאות אורחים כדי לשמוח באמת. תזמורת של שמונה כלים? תראו איזה יופי אפשר לשמוח עם אורגניסט. מעצבת אירועים? האחיות והשכנות הפכו במו ידיהן את חדר המדרגות לארמון.

מעבר למתן חומר למטיפים בשער, האם החתונות שחווינו אכן מציפות מגמה אמיתית? ההיסטוריה מלמדת אותנו שתקופות-קצה אינן מחוללות מהפכות: כשיוסרו לחלוטין המגבלות של משרד הבריאות, נחזור כנראה לחתונות ההמוניות. מה אפשר אפוא ללמוד משמחות הקורונה, ומהסיקור הנלהב והדידקטי שאליו זכנו?

השיעור הראשון והבסיסי ביותר הוא עצם היותן של ההוצאות הכרוכות בחתונות נושא כאוב מאד. העובדה שהתרגלנו למצב מסוים אין פירושה שיש בו בהכרח היגיון. ובכל מה שקשור להוצאות נישואי ילדים בציבור החרדי, ניתוח כלכלי פשוט מאשר כי אכן, הרבה היגיון אין כאן.

מנתוני הלמ"ס אנחנו למדים כי הכנסתה החודשית הממוצעת של משפחה חרדית עומדת על 13,500 שקלים נטו, בעוד ההוצאה החודשית הממוצעת על צריכה (שאינה כוללת תשלומי משכנתא, רכישת דירות, השקעות פיננסיות, תשלומי חובות וריביות) עומדת על כ-12,000 שקלים [1]. הנתון הזה מצביע על רמה נמוכה מאד של 'הכנסה פנויה' שניתן לנצל

עבור חסכונות או החזרי חובות. כמובן, ממוצעים מספקים תמונה חלקית בלבד; לפי נתוני ועד הישיבות, יש בארץ כ-80,000 אברכים, כלומר משפחות שמתפרנסות בעיקר מעבודת האישה. שכרה הממוצע של אישה חרדית הוא 7,527 שקלים [2]. כשמוסיפים לסכום זה את מלגת הכולל הממוצעת של כ-2,000 שקלים, מתחדדת ההבנה כי קיימות קבוצות משמעותיות מאד בחברה החרדית שהכנסתן החודשית נמוכה עוד יותר.

על אף שנראה כי רמת החיים של הציבור החרדי (כמו של שאר הציבור הישראלי) עלתה בעשורים האחרונים, חשוב להדגיש כי גם רמת הפגיעות הכלכלית של משקי הבית החרדיים גדולה מבעבר. תחום הדיור לבדו מסביר את השינוי הזה: כיום, רוב מוחלט של הזוגות החרדיים לוקח משכנתא גדולה (בדרך כלל סמוך לחתונה), וביותר מחמישית מהמקרים עלות הדירה ממומנת במלוואה באמצעות הלוואות וללא הון עצמי [3]. החזרי המשכנתא נמשכים במשך עשרים או שלושים שנה, ועליהם מתווספים החזרי ההלוואות לחלק ה"הון עצמי" ברכישה. הוצאות אלו מקשות על ההתמודדות הכלכלית השוטפת, כך שלא נותר הון פנוי לחיסכון. כשמשפחות אלה, ברובן מעוטות יכולת ממילא, נדרשות לגייס כסף לנישואי הילדים, הן נמצאות בעמדת פתיחה גרועה הרבה יותר משל הדור הקודם, שקיבל דירה על מגש של כסף או שילם רק משכנתא זעומה.

הקושי לגייס כסף עבור הוצאה חד פעמית גבוהה היה קיים גם קודם למשבר הקורונה, והוא מתחזק שבעתיים לאחריה. מן הניתוח שפרסם ד"ר איתן רגב מהמכון הישראלי לדמוקרטיה, עולה שהציבור החרדי פגיע יותר להשלכות משבר הקורונה, בין השאר בשל הצמצום בתרומות מחו"ל (שהן גורם חשוב בהחזקת מוסדות התורה החרדיים, וחיוניות לתפקודם של גמ"חים רבים), ובשל הכנסות בלתי מדווחות שהמדינה אינה משפה עליהן [4]. נוסף לכך, משברים כלכליים פוגעים יותר במשקי בית שמרחב התמרון הפיננסי שלהם מזערי, כמו אחוזים ניכרים מהציבור החרדי. עבורם, גם אבדן הכנסה שנחשב שולי במגזרים אחרים הוא משמעותי.

בחודש אפריל האחרון ביצע העיתון "כלכליסט", ביחד עם מכון "מדגם" של מנו גבע, סקר שנועד לבדוק כיצד יכולים משקי הבית הישראליים להתמודד עם הוצאה חד פעמית של 8,000 שקלים. מדובר בסקר ש"יובא" מארצות הברית, שם נהוג להשתמש בכלי המדידה

של הוצאה חד פעמית גבוהה-אך-לא-אסטרונומית כדי לבדוק את איתנותם הפיננסית של האזרחים. רק כשני אחוזים מהמשיבים החרדיים סברו שיוכלו להתמודד עם הוצאה זו. כשבעה עשר אחוזים ענו שלא יוכלו להתמודד בכלל עם הוצאה זו, גם לא בקושי משמעותי [5]. סקר כזה כבר בוצע בשנת 2014, ואז השיבו כשישה אחוזים מהנשאלים החרדיים כי יוכלו להתמודד בלי בעיה עם הוצאה בשיעור זה.

כל הנתונים הללו הם פיסות פאזל המרכיבות תמונה חד-משמעית. לא רק שמרובים מעוטי-היכולת בציבור החרדי; גם הפגיעות הכלכלית של הציבור גדולה יותר מבעבר, בוודאי בימי משבר. זהו, ככל הנראה, הרקע לזעקות המתעוררות שוב על משאן הכבד של הוצאות נישואי הילדים.

החתונות הצנועות ביותר – והקשות ביותר למימון

עלותה של חתונה חרדית פשוטה וצנועה ביותר מגיעה בקלות ל-25,000 שקלים לכל צד [6]. עלות זו איננה כוללת את הוצאות הנישואין הבסיסיות הנהוגות בכל חלקי המגזר, שלא לדבר על הסיוע הכספי לדיור. כל מי שישתכל על רשימת ההוצאות הזו מצד אחד, ועל נתוני המצב הכלכלי בציבור החרדי מצד שני, יגיע למסקנה שמשפחה חרדית אינה יכולה לעמוד – ולו במאמץ סביר – בפרויקט הזה.

כיצד בכל אופן מחתנות משפחות חרדיות את ילדיהן? באמצעות הלוואות, ועוד הלוואות, ועוד הלוואות, המשעבדות את ההורים לשארית חייהם. קול הצעקה שעולה בימים אלו נשמע מתוך מציאות חברתית אבסורדית זו.

התשובה הפופולרית – והבלתי ריאלית בעליל – למצוקה היא לאמץ את מודל חתונות הקורונה. כאמור, אין באמת בר-דעת הסבור כי מודל מסוג זה יהפוך לנורמה. אנשים לא יפסיקו להתחתן בחתונות רבות משתתפים. ניסיונות אחרים, סולידיים יותר, מבקשים לנצל את ההתעוררות הציבורית לשם שינוי מסוים, שיביא לצמצום עלויות סביר. יוזמות אלה הן אכן חשובות; הן מאווררות דפוסי חשיבה ישנים ומאפשרות זוויות מבט שלא הכרנו. עם זאת, ראוי לבחון באופן מעמיק את דפוסי ההתנהגות המקובלים בתחום, כדי להתמודד באופן שורשי עם האבסורד של הוצאה שמעבר ליכולת.

בראש ובראשונה, כדאי לבחון את סוגיית הוצאות הנישואין במבט השוואתי. בחינה פשוטה של הנתונים מגלה שמשפחות חרדיות אינן היחידות שמוציאות על חתונות הרבה מעבר ליכולתן. למעשה, חתונות חרדיות הן אירועים צנועים וחסכניים בהרבה מהמקובל אצל הציבור הישראלי הכללי. זוג ישראלי ממוצע מתכנן חתונה רבת פאר והדר, כולל אפקטים משוכללים, בלי קשר להכנסתו. כיצד מתמודדת המשפחה הישראלית הממוצעת עם הוצאה זו?

התשובה של הציבור הכללי למימון ההוצאה החד-פעמית הכבדה היא תרבות 'מעטפות הכסף'. כפי שמנתח לעומק צבי טריגר, פרופסור למשפטים וחוקר, מתנות הכסף בחתונות ישראליות רכשו מזמן ממד חוזי כמעט. במקביל לשדרוג ברמתן של חתונות בישראל, נעלמו המתנות המסורתיות והאישיות והוחלפו במעטפות כסף. "הנימוק להעדפת מתנות-המעטפה, שעלה שוב ושוב הן בראיונות שקיימתי והן בכתבות בעיתונות ובמקורות האחרים המצוטטים כאן, הוא השאיפה לכסות את מרבית ההוצאות על מסיבת החתונה או אפילו את כולן," כותב טריגר. "אפילו כאשר ההורים משלמים את הוצאות החתונה ומתנות-המעטפה נותרות בידי בני-הזוג — דבר שמקובל אצל זוגות ישראלים רבים — הצלחת הערב נמדדת, בין היתר, ביחס שבין עלות החתונה לבין סך כל מתנות-המעטפה שהתקבלו^[7]".

זהו תסריט שונה מהותית מהמקובל בציבור החרדי. זוג ישראלי ממוצע, נטול חסכונות מיוחדים או הורים תומכים, יכול להפיק חתונה יוקרתית ולדעת שיכסה את רוב ההוצאות, או אפילו את כולן, מהמתנות שיקבל. גם במקרים שההורים משלמים על החתונה, הזוג נותר עם סכום נכבד — שמחליף למעשה כל תמיכה אחרת שהיו ההורים נדרשים לתת לזוג. כך או אחרת, תרבות מתנות הכסף פוטרת את הזוג ואת הוריו כמעט מכל מתח הנטל הכלכלי של החתונה. גם אם ההורים ובני הזוג אינם בעלי יכולת, המתנות ישלימו את החסר. ואם הם כן בעלי יכולת, המתנות עדיין יהיו 'מקדמה' נאה לחיים בהמשך.

מה קורה בציבור החרדי? במגזרים הליטאי החסידי אין מקובל כלל לתת מעטפות כסף בחתונות. במגזר הספרדי, שבו הדבר מקובל יותר, עדיין המתנות אינן משיגות אותו אפקט. ראשית, גובה סכום המתנה בציבור החרדי קטן מזה שבציבור הכללי. שנית, נותני הכסף הם בדרך כלל רק בני המשפחה וחברים קרובים במיוחד — מה שעדיין משאיר חלק נכבד

מ'הוצאות האירוח' על כתפי ההורים. ושלישית, במקרים רבים השיקים ניתנים לזוג לא משום שההורים בעלי יכולת, אלא דווקא משום שאינם, והסכום הזה הוא כמעט כל מה שניתן לזוג היוצא לדרך חדשה. במקביל, ההורים עדיין נותרים עם הצורך לכסות את הוצאות החתונה מכיסם.

ההבדל בדרך מימון החתונה מצטרף למאפיין הייחודי השני של הוצאות נישואים בציבור החרדי: העובדה שעלות החתונה היא רק חלק, לעתים קרובות אפילו לא החלק המשמעותי, מחשבון ההוצאות הסופי. רכישת ריהוט ומכשירי חשמל, מתנות יקרות לצד השני, ורכישת נדוניה לפי הסטנדרטים המקובלים (או אלה שהילדים טוענים שהם מקובלים) – כולם מתווספים להוצאות החתונה, צנועה ככל שתהיה, והופכים את נישואי הילדים לנטל כבד. אם מוסיפים לכך קניית דירה או שכירות לטווח ארוך, כמקובל בפרט בציבור הליטאי, הנטל הופך כבד מנשוא.

האם ניתן לייבא את נורמת מתנות הכסף מכל אורח גם לציבור החרדי, ובכך להקל על הוצאות הנישואים? סבורני שלא. לא במקרה הנורמה הזו טרם פשתה בציבור החרדי. החרדי הממוצע נדרש לפקוד הרבה יותר חתונות מן הישראלי הממוצע, ולא ניתן לדרוש ממנו להשאיר שיק בכל חתונה שבה ישב לאכול. דרישה זו בלתי הגיונית במיוחד בחברה ענייה יחסית המאופיינת במשפחות גדולות. נוסף לכך, חלק נכבד מהאורחים הם חברי החתן וחברות הכלה, בחורי ישיבות ללא כל מקור השתכרות וצעירות שהן עדיין תלמידות או עובדות מתחילות שחוסכות את כספן לנישואיהן הן.

כן חשוב לזכור שבמצב שעורכי האירוע יודעים שהאורחים יכסו עבורם את ההוצאות, אין להם אינטרס אמתי לחסוך בהוצאות – ואין לספקי השירותים מוטיבציה להציע מחירים תחרותיים. סטנדרט האירועים בציבור הכללי בישראל, כמו גם מחירי הספקים השונים, מציגים עליה תלולה בעשורים האחרונים, מאז התקבעה תרבות מעטפות הכסף. ניתן אפוא לשער שאימוץ התרבות הזו בחברה החרדית רק ייצור מצוקה כלכלית חדשה, שכן אנשים יצטרכו באופן קבוע להוציא סכומים גדולים יותר ויותר על הזכות להשתתף בחתונות בני משפחתם ומיודעיהם.

תקנות – למה לא?

הצעת פתרון שזכתה לעדנה בשבועות האחרונים היא ההצעה ללמוד מהתקנות המקובלות בקהילות חסידיות מסוימות, ולגבש תקנות כאלה גם עבור שאר חלקי הציבור החרדי. תומכי התקנות נאחזים בין השאר באסמכתאות היסטוריות מקהילות ישראל בעבר, והם מצביעים על האפקטיביות שלהן בקרב הקהילות המחזיקות בהן.

בטיעון זה יש מספר ליקויים. ראשית, כל הדוגמאות על תקנות העובדות בהצלחה מוגבלות לקהילות הומוגניות וממושמות מאד, קרי: קהילות חסידיות שבהן יש לראשי הקהילה שליטה משמעותית על חיי הפרט ויכולת לאכוף תקנות לא רק בעניין השמחות אלא גם במגוון רחב של תחומים. רוב הציבור החרדי איננו משתייך לקהילות כאלה. יתרה מכך, אפילו הקהילות הללו אינן מצליחות לאכוף לחלוטין את התקנות, מה שרק מגביר את המתחים החברתיים הפנימיים. כך למשל, סיפרה עיתונאית חרדית מוכרת מחסידות גור בטור שפרסמה, כי ארסה שני בנים באותה תקופה, האחד עם כלה מהארץ והשני עם כלה מארה"ב. היא תיארה כיצד ישבו שתי הכלות זו לצד זו בשולחן השבת בביתה, האחת עם תכשיטים שנקנו לפי תקנות החסידות, השנייה עם תכשיטים יקרים הרבה יותר, כפי הנהוג בקרב החסידות בארה"ב. מצודתן של התקנות הללו, מסתבר, איננה פרושה עד למעבר לאוקיינוס. ואם כך בחסידיות הידועות במשמעת של חבריהן, מה אפשר לצפות משאר קהילות הציבור החרדי, המאוגדות באופן רופף הרבה יותר?

בחינה של העדויות ההיסטוריות על תקנות בענייני שמחות (או בענייני הוצאות כספיות בכלל) בקהילות ישראל במשך הדורות אינה מספקת אף היא עילה להחלת תקנות על הציבור בימינו. אם בוחנים את הנימוקים שהעלו קובעי התקנות, הרי שלצד הקריאה להיזהר מבזבז ראוותני או מביוש העניים, הועלו גם טיעונים כבדי-משקל שאינם רלוונטיים לימינו.

כך למשל, כשתיקנו קהילות קסטיליה בספרד את הגבלות המותרות לאחר גזרות קנ"א, הן ציינו במפורש את הצורך למנוע את קנאת הגויים: "ויוצא מזה שגוזרים גזרות עלינו מזמן לזמן בגלל טעם זה ועדיין לא נטהרנו מהראשונות בשלום." גם ה"נודע ביהודה", שתיקן תקנות מפורסמות בעיר פראג, התייחס ליחסי היהודים עם הגויים סביבם: "והיהודים

לובשים מלבושי הרוזנים להדמות להם, ויצרו מעבירו על דעת קונו, לאמור שעי"ז ימצא חן, ונהפוך הוא מאסו בך, והרוזן [הנכרי] שונאו, כי חרפה היא לו[8]."

נוסף לכך, קהילות ישראל בדורות אלה היו בעלות מידה רבה של אוטונומיה, שגם החזיקו בתי דין בעלי יכולת לאכוף את התקנות על חברי קהילה סוררים. כשמצרפים עובדה זו לכך שהתקנות נתמכו גם ברצון למנוע סכנת חיים מוחשית מצדם של גויים מלאי קנאה, ברורה הרבה יותר הצלחתן בקביעת תקנות המגבילות הוצאות. לא ניתן להקיש ממצב למצבנו.

ולבסוף, יש טיעון כלכלי פשוט נגד התקנות. תקנות אוניברסליות באשר להוצאות חתונה אכן משיגות אינטרס כלכלי קהילתי – חברי קהילה שאינם אמידים אינם מוציאים יותר ממה שידם משגת, וממילא אינם נקלעים לחובות ואינם הופכים לנטל על הקהילה. אולם, אותן תקנות יוצרות גם נזק כלכלי ציבורי: אם אנשים אמידים מוציאים פחות ממה שידם משגת וממה שהיו מוציאים ביוזמתם הם, התוצאה היא עסקים וספקים שמרוויחים פחות. בניגוד למה שמקובל לחשוב, הרוב המוחלט של ספקי חתונות במגזר החרדי אינם עשירים הסוחטים את הציבור להנאתם, אלא אנשים העובדים קשה למחייתם. פרנסתם אולי אינה מתמוטטת לחלוטין באקלים של תקנות, אבל הם בוודאי מרוויחים משמעותית פחות. בסופו של דבר, התקנות עלולות לגרום לפגיעה כלכלית בקהילה כולה. תעשיית השמחות נפגעת, חבריה מרוויחים פחות ומוציאים בעצמם פחות, וכתוצאה מכך נפגע כוח הקנייה של כל חברי הקהילה. אף כלכלן לא יסתכל בעין יפה על תסריט כזה. אנשים המוציאים כפי יכולתם, מבלי שמוטלת מגבלה חיצונית על הוצאותיהם, חיוניים לשגשוגה של הכלכלה.

את האמת הפשוטה הזו, שלציבור כולו יש אינטרס שבעלי היכולת יפזרו את כספם בנדיבות ולא יסתפקו בחסכוניות או אפילו במעשי צדקה וחסד, נראה שאין אנשים יודעים עדיין. בתור עורכת וכתבת בעיתון "משפחה", אני נתקלת לא פעם בתלונות על "מוצרי המותרות" שהעיתון מפרסם, מנפשים בזבזניים ועד בגדי מותגים יקרים. המתלוננים אינם מבינים שאפילו רווחתם האישית תלויה בעצם קיומה של שכבה חברתית המעוניינת בפרסומות כאלה ומסוגלת לרכוש מותרות. לא רק שהעיתונות החרדית כולה (הממלאת תפקיד חברתי חשוב בגלל מגבלות החשיפה לרשת והצורך בחומר קריאה מודפס בשבתות וחגים) הייתה קורסת ללא מפרסמים של מוצרים אלה; המגזר החרדי כולו מרוויח מקיומם של בעלי יכולת

השמחים להוציא את כספם. כך יכולה אשת אברך ואם למשפחה גדולה לפתוח בביתה עסק למכירת מוצרי יוקרה. כיוצא בן, בהפקת נפשים מועסקים אנשים רבים, רחוקים מלהיות עשירים, שזהו מטה לחמם (כפי שבאה והוכיחה באופן עצוב מאד תקופת הקורונה). אף אחד מאתנו לא היה חי טוב יותר בקהילה שבה מציעים למכירה רק מוצרי יסוד, ובה כולם מוגבלים לרמת הוצאות מסוימת. למעשה, מדובר במתכון מצוין להעמקת העוני הקיים ממילא בחברה החרדית.

התנהלות נכונה

לפתרון כמו "החלת תקנות על כל הציבור" יש קסם של זבנג-וגמרנו, של מהפכה צרפתית המשנה סדרי עולם בן לילה. אולם, שינויים אמתיים מושגים רק לעתים רחוקות בדרכים הללו. בכל מה שנוגע לאתגר הכלכלי הכבד של הוצאות חתונה, הפתרון נמצא בתחום אפור הרבה יותר ומהפכני הרבה פחות: התנהלות כלכלית נכונה.

יועצים לכלכלת המשפחה נוהגים לומר שאף חג אינו מגיע בהפתעה, וגם בר מצווה היא אירוע צפוי מיום הולדתו במזל טוב של הבן. לחתונות אמנם אין תאריך קבוע מראש, אבל חוקי ההסתברות עומדים לצדנו. הורים במגזר החרדי יודעים פחות או יותר מתי יגיעו צאצאיהם לפרקם, כל אחד לפי הנהוג בקהילתו. אל התקופה הזו יש להגיע בהיערכות נכונה.

רק כשלושים-ושניים אחוזים מהחרדים חוסכים כסף באופן קבוע: נתון אופטימי בהתחשב בשיעור העוני בחברה החרדית, ופסימי בהתחשב בכך שמדובר בציבור היודע כי מצופה ממנו להוציא סכומי עתק על נישואי ילדיו [9]. נכון, קשה לחסוך מהכנסה קטנה ממילא. אבל בהתחשב בכך שהנתון כולל את אלה החוסכים כל סכום שהוא – גם מאה שקלים לחודש – הוא משקף מציאות עגומה. אחרי הכל, כשאיננו נדרשים לפרואקטיביות מיוחדת כדי לארגן את החיסכון, אנחנו מגלים את היכולת לעשות זאת. כך למשל, כמה ממכריכם הצטרפו לתכנית "חיסכון לכל ילד" של הביטוח הלאומי (שהחלה בינואר 2017), ובחרו את האופציה להפריש 51 שקלים נוספים מתוך קצבת הילדים עבור כל ילד? סביר להניח שרובם המוחלט. נדמה, לפיכך, שאין צידוק לאמונה שהציבור החרדי נטול יכולת לחסוך, גם אם לא

נצביע על העובדה הפשוטה שכל מי שיכול להחזיר חובות משמעותיים מדי חודש אחרי גיל ארבעים, יכול כנראה לחסוך פרומיל של הסכומים הללו בשנות העשרים לחייו.

האם חסכונות אלה יכסו בהכרח (או אפילו בסבירות גבוהה) את כל הוצאות החתונה? נראה שלא. אבל אסור לנו לנקוט את גישת "הכל או לא כלום". כך נשארים עם לא כלום. ואין הרסנית יותר מהתפיסה שאין הבדל בין הלוואה של חמישים אלף שקלים להלוואה של מאה אלף שקלים, בוודאי כשמכפילים אותה במספר הילדים.

יסוד נוסף של התנהלות כלכלית נכונה הוא חינוך הילדים לאוריינות פיננסית. יותר מדי צעירים מתחתנים מבלי שיהיה להם מושג על ערכו של כסף או על ניהולו בתבונה. מחקר על אוריינות פיננסית בקרב נשים שערך מכון מילקן (כולל דרך אשת מקצוע חרדית המלמדת התנהלות כלכלית נכונה בסמינרים חרדיים), מצא גישה בסיסית מסתייגת כלפי כסף בקרב נשים חרדיות, ולכן הימנעות מדיבור עליו [10]. נכון שאיש אינו רוצה לגדל משפחה שכסף הוא נושא השיחה העיקרי בה, אך בין זה ובין המצב הנגדי, שצעירים מגיעים לגיל הנישואים עם תפיסה מעורפלת וילדותית למדי לגבי כסף, עובר שביל ביניים.

כמעט כל מי שתכנן חתונה או חזה מקרוב בתכנוני חתונות בקרב משפחתו וחבריו, נוכח כי סעיפי הוצאות שונים תופחים בגלל דרישות הילדים. החתן רוצה רק תזמורת מסוימת, הכלה אינה מתפשרת על צלם עילית ספציפי. החתן רוצה 'בר משמחים ברמה גבוהה', הכלה רוצה עיצוב אולם וסידורי פרחים במחיר של שכירות של כמה חודשים. הוצאות הנדוניה עשויות להמריא לסכומים בלתי נתפסים כמעט, גם במשפחות הרגילות לסטנדרט נמוך-סביר בתחומים האלה.

המצבים הללו אבסורדיים במיוחד, יש לציין, במקרה שהדרישות מגיעות מצד כלה שכבר עובדת ומשתכרת. נראה שלא מספיק הורים אוזרים עוז להציע לכלה להשלים את הפערים שבין הסטנדרטים שלהם לשלה דרך חסכונותיה הפרטיים. אבל גם אם הכלה אכן משלימה מכספה את הפער, עדיין אין זו התנהלות כלכלית אופטימלית. הרי הכסף לשכירות, או למשכנתא, או להשלמת הציוד לבית, צריך להגיע ממקור כלשהו. אם הכלה משלמת מחסכונות של כמה עשרות אלפי שקלים על סידורי פרחים יוקרתיים ועל אופנת עילית, לא

יישאר לה הרבה למטרות החשובות יותר. מנין ישולמו אם כך ההוצאות הללו? או שההורים ייקראו שוב לדגל, או שהזוג הצעיר פשוט ימצא עצמו בתחילת חייו המשותפים במצב כלכלי מאתגר.

לבסוף, לכל אדם יש מחויבות מוסרית להבין לעומק את מצבו הפיננסי ולהתנהל בהתאם. אמנם, איש אינו אוהב להודות שאינו בעל יכולת כלכלית מרשימה. אנחנו אמונים על התפיסה ש"איזהו עשיר – השמח בחלקו". אבל העשיר שעליו דיברו חז"ל אכן שמח בחלקו, ואינו מנסה נואשות להשיג חלק שמעבר ליכולתו דרך גלגול הלוואות בלתי נגמר.

הפתרון הטבעי והבריא לעלויות החתונה הגבוהות הוא אימוץ התנהלות כלכלית נכונה. הנורמות יתאימו את עצמן באופן טבעי ליכולת של הציבור, ללא תקנות וללא מעטפות. כאשר אנשים יבינו כי אין זה לגיטימי להתחייב להוצאה שתכריח אותם למשכן את עצמם לשארית חייהם, הרי שלא יהיה צורך בפתרונות מלאכותיים. חינוך פיננסי ראוי, יחד עם אחריות כלכלית בוגרת, יביאו לכך שאנשים יוציאו בהתאם ליכולותיהם.

מודעות זו תביא אנשים להתכונן מבעוד מועד להוצאות החתונה, ויותר מכך, להתנהל בצורה אחראית במהלך תקופת נישואי הילדים. מתוך כך, מי שימצא עצמו בלי פתרונות מתקבלים על הדעת (ופתרונות אלה בהחלט עשויים לכלול הלוואות – במשורה ובהיגיון, רצוי תוך ייעוץ כלכלי לגבי אפשרויות ההחזרים) לא יתנהל בפזיזות רק כדי להתאים את עצמו לאיזו נורמה חברתית. ככל שיותר אנשים ינהגו כך, הנורמות עצמן ישתנו, ונוכל לראות מנעד רחב יותר של חתונות במודלים שונים ובסגנונות שונים.

מה אפשר ללמוד מהקורונה

כאמור לעיל, מצבי קצה אינם מביאים למהפכות, אולם הם הזדמנות לשינוי דפוסי התנהגות שהתקבעו בהם שלא לצורך. נכון, לא יעלה על הדעת לחתן את ילדיך בימים כתיקונם בחצר בניין מוזנחת או להזמין רק מניין אנשים לחופה. אמצעים כאלה שמורים לעתות חירום נוסח הקורונה. אולם חתונות הקורונה שהתקיימו תחת מגבלות נוקשות פחות, יכולות להעניק השראה לסעיפים שבהם ניתן לחסוך. אחרי הכל, לא לכל זוג יש באמת שלוש מאות אורחים שחובה להזמין, אורגניסט אכן יכול להיות תחליף לגיטימי לתזמורת, וגם בגדי ערב

בסטנדרט מסוים לכל בנות המשפחה אינם מצוה מהתורה. אף אחת מהעובדות הללו איננה תגלית מרעישה, אולם חתונות הקורונה המחישו לנו את האמת שבהן.

ללא שינוי יסודי בדרך שבה אנו חושבים על הוצאות החתונה – ועל התנהלות כלכלית בכלל – לא סביר כי תהיה לתקופה זו השפעה. אם נמשיך לחשוב שלגיטימי שאדם ייקח הלוואות שהוא אינו יודע כיצד יחזיר, ושמשפחה שאינה סוגרת את החודש תיכנס לחובות עצומים, נראה שדבר לא ישתנה. אולם, אם נרצה לשנות את דפוסי ההתנהלות הכלכלית שלנו, הרי שמדובר בהזדמנות נהדרת לעשות זאת. עד היום, היה דרוש הרבה מאד אומץ כדי להיות הנחשון שעורך חתונה 'לא כמו כולם'. היה נדמה כי יש רק דרך אחת להפיק חתונה סבירה, ושאדם שאינו מוציא עשרות אלפי שקלים שאין לו על אירוע מתאכזר לילדיו. חתונות הקורונה לימדו אותנו שהתפיסה הזו אינה נכונה. כיום, אדם שרוצה להתנהל באחריות כלכלית יכול לעשות זאת ביתר קלות ובלי לשלם מחיר חברתי כבד.

מעניין לציין שהחשיבה מחדש בנושא החתונות איננה מוגבלת רק לציבור החרדי בישראל. קולות ברוח דומה נשמעו גם בעיתונות הכללית בארה"ב, שבה הסגר הממושך גרם לזוגות רבים לוותר על חלומותיהם לחתונה מהסרטים. "חתונות הן... מדבקות", כתבה לאחרונה העיתונאית אשלי פטרס במגזין "אטלנטיק" האמריקאי, במאמר שתיאר את טרנד החתונות המצומצמות החדש:

זוגות רבים מתכננים את יום החתונה שלהם תוך שהם משאילים אלמנטים שהם ראו ואהבו בחתונות אחרות. בחודשים ובשנים הבאות, זוגות שאולי היו בוחרים אחרת [...] עשויים לתכנן את יום החתונה שלהם בהתאם לטקסים קטנים שראו אצל חברים או קרובי משפחה. טקסים קטנים עשויים להפוך נפוצים יותר לא רק מסיבות בריאות אלא כי נוחות וקרבה יהפכו באופן אורגני לטרנדיים יותר.

לחלק מהזוגות לא תהיה ברירה בשאלה האם לערוך מסיבה גדולה בכלל. המגפה כבר פגעה קשות באנשים בכל המדינה: חתונות גדולות עשויות להתחיל להיראות כמו בזבז בלתי נחוץ. ב-2019, העלות הממוצעת של חתונה בארצות הברית המריאה עד ל-28 אלף

דולרים [...] בתקופה בה אמריקאים כה רבים נאבקים על פרנסתם, הדרישה לחתונות קטנות ופשוטות יותר יכולה לספק הקלה [11].

זו, בעיני, התרומה האמתית של שמחות הקורונה. בני אדם מוכנים להאמין בהיתכנות התיאורטית של דברים רבים, אבל איש אינו אוהב להיות מי שקופץ למים ומספק את ההוכחה המעשית. הזוגות שנישאו בחתונות מצומצמות יותר, עם אלתורים וללא היצמדות לתכתיבים חברתיים נוקשים, יכולים להעניק השראה למי שאכן מעוניין בחתונה קטנה ופשוטה יותר – או למי שאין לו אופציה כלכלית נבונה אחרת. נהיה חכמים אם נתמקד בתועלת הזו, ונימנע מדרישות גורפות מכלל הציבור. הדרישה היחידה צריכה להיות קריאה לחינוך כלכלי, שיאפשר לכולנו להתנהל נכון הרבה לפני שנגיע לפרק נישואי הילדים.

[1] סקר הכנסות והוצאות משקי בית 2016.

[2] למ"ס, 2017.

[3] רגב, א' וגורדון, ג' (2019). מאפייני שוק הדיור ופריסתה הגיאוגרפית של האוכלוסיה החרדית בישראל.

[4] רגב, א' (2020). כיצד תושפע כלכלת המגזר החרדי ממשבר הקורונה <https://www.idi.org.il/articles/31399> ?

[5] <https://www.calcalist.co.il/money/articles/0,7340,L-3807538,00.html>

[6] פירוט מלא של ההוצאות המקובלות ניתן למצוא בפרויקט "חתונות 100" של איגוד קופות הצדקה, שהופץ בשבועות האחרונים.

[7] טריגר, צ' (תשע"ב). בהחלט הייתם צריכים: מבט חוזי על תרבות מתנות החתונה בישראל https://www.colman.ac.il/sites/default/files/Triger_published.pdf.

[8] <http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/niv/landoy2-1.htm>

[9] קסיר, נ' ורומנוב, ד' (2017). רווחה ויציבות פיננסית בחברה החרדית: עניים אך חוסכים-
file:///C:/Users/Home/Downloads/d7a8d795d795d797d794-d795d799d7a6d799d791d795d7aa-d7a4d799d7a0d7a0d7a1d799d7aa-d791d797d791d7a8d794-d794d797d7a8d793d799d7aa-d7a0d799.pdf

[10] צ'צ'יק, י' (2013). אוריינות פיננסית בקרב

נשים-
<https://milkeninnovationcenter.org/wp-content/uploads/2013/02/87-HB-F-W.pdf>

[11] <https://www.theatlantic.com/family/archive/2020/05/coronavirus-could-change-weddings-years-come/611716/>